

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.267
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Смірнова Сергія Анатолійовича

на тему

«(Не)правда в соціальних комунікаціях»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 06 “Журналістика” за спеціальністю 061 Журналістика

1. Актуальність теми дисертації.

Актуальність теми зумовлена декількома важливими чинниками, які підкреслюють значення цього дослідження в сучасному науковому та суспільному контексті. Насамперед – активною фазою інформаційної війни Російської Федерації проти України, стрімкою цифровізацією і відкритістю публічного простору, кризою стандартів та етичних норм у журналістиці. Традиційна журналістика давно вийшла за межі редакцій і опанувала нові платформи для розміщення свого контенту. Соціальні мережі та цифрові платформи значно прискорили поширення як правдивої, так і неправдивої (хибної) інформації, лише посилюючи її емоційний вплив. Дезінформація, маніпуляції, прихована інформація або подана частково, фейкові новини, впливаючи насамперед на емоційну реакцію отримувача, створюють загрозу для демократичних процесів, суспільної стабільності та сприйняття журналістики як такої.

Коли факти замінюють вигадками, а громадяни починають вірити в очікуване, у те, що «звучить добре», а не в те, що є правдою, суспільство втрачає можливість критично сприймати реальність та усвідомлено ухвалювати рішення.

Очевидною є потреба в розробці інструментарію для протидії таким гібридним загрозам, напрацюванні форм і способів відповідального інформування суспільства.

Дослідження механізмів виникнення, поширення та сприйняття правди і неправди у соціальних комунікаціях дозволяє глибше зрозуміти, як формується публічний дискурс, які чинники впливають на довіру до джерел інформації та на критичне сприйняття її.

Дисертаційна робота Смірнова Сергія Анатолійовича «(Не)правда в соціальних комунікаціях», яка подана на рецензію, є системним, комплексним, та практичним дослідженням, в якому порушено ряд світоглядних питань, що є актуальними як предмет дискусій і досліджень для різних наукових середовищ.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація підготовлена в межах наукових тем кафедри зарубіжної преси та інформації факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка “Проблематика сучасної зарубіжної журналістики в контексті аксіологічних домінант”, номер державної реєстрації: 0121U110156; термін виконання: 01.01.2021-31.12.2025.

3. Наукова новизна результатів дисертації.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що запропонована дисертація є науковим дослідженням, в якому комплексно досліджено соціальні комунікації в контексті дуальності важливого для сприйняття дійсності концепту; описано процес пошуку релевантного відтворення факту у межах знання про нього та намірів приховати це знання; на основі систематизованих підходів до розуміння правди і неправди, уточнених значень термінів і понять, проведених власних опитувань, аналізу законодавства України сформульовано висновки та рекомендації для вдосконалення системи комунікації медіа з аудиторією та відповідальності перед нею.

Серед вагомих наукових результатів, що визначають новизну дисертаційної роботи відзначаємо такі, які запропоновано

вперше:

- виокремлено та з'ясовано феномен прихованої інформації як окремого аспекту неправди. Зробив це дисертант, використовуючи міждисциплінарний підхід, поєднуючи філософські, юридичні, психологічні та комунікаційні аспекти дослідження;

- критично осмислено законодавство України щодо права на інформацію та права на її приховування з погляду соціальних комунікацій;

- виокремлено та досліджено надмір інформації як форму приховування або ускладнення доступу до правдивої інформації в контексті соціальних комунікацій.

удосконалено та поглиблено:

- розуміння у різних контекстах базових термінів «Правда», «Неправда» та спеціалізованих: «Фактчекінг», «Медіа», «Соціальні комунікації».

- визначено і уточнено концепт правди в його амбівалентності через залучення теорій з соціології, філософії та політичних наук.

надано подальшого розвитку:

- алгоритму впливу парадоксальності та багатозначності мови на комунікацію;
- представлено комплексний аналіз еволюції понять правди і неправди через паралелі між різними культурами та інтерпретацію раннього фактчекінгу.

4. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Сформульовані у дисертації наукові положення мають важливе теоретичне і практичне значення, яке полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі – для поглиблення знань та подальших наукових розвідок про категорію правди в соціальних комунікаціях;
- державотворчій та правотворчій діяльності – при розробці законопроектів, у тому числі при розробці та задля вдосконалення нормативно-правових актів у сфері доступу до інформації та захисту персональних даних.
- суспільно-просвітницькій діяльності – для підготовки науково-популярних видань, лекцій, мультимедійних проєктів, комунікаційних стратегій, спрямованих на підвищення критичного мислення громадян та медіаграмотності суспільства;
- професійній діяльності - розуміння алгоритмів комунікації та її парадоксів сприятиме усвідомленню щодо потенційних неоднозначностей та інтерпретації повідомлень;
- навчальному процесі – можуть бути інтегровані до навчальних курсів з журналістикознавства та соціальних комунікацій, медіаграмотності у закладах вищої освіти, зокрема під час викладання таких дисциплін, як “Теорії масової комунікації”, “Соціальні комунікації”, “Теорія і методика журналістської творчості”, “Інтелектуально-психологічні засади журналістської творчості”, “Етично-правові норми журналістики”, “Принципи і методи фактчекінгу”, а також підготовки навчальних курсів та відповідних навчально-методичних матеріалів, посібників та монографій.

5. Характеристика основних частин роботи, ступінь обґрунтованості її наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність.

Сформульовані у дисертаційній роботі та опубліковані Смірновим Сергієм Анатолієвичем у наукових працях теоретичні положення, висновки та рекомендації відповідають встановленим вимогам, що висуваються до такого роду наукових досліджень, до того ж наявний належний рівень їх обґрунтованості. Вони ґрунтуються на широкому використанні праць вітчизняних і закордонних науковців у галузях філософії, журналістикознавства, політології, права, лінгвістики; застосуванні журналістської практики,

результатах анкетування, у межах якого опитано респондентів з числа представників місцевого самоврядування, тощо.

Мета представленої на рецензування роботи узгоджується із обраною темою. Релевантне застосування методів дослідження стало підґрунтям для отримання результатів, які містять елементи наукової новизни та мають практичну цінність.

Загалом, ознайомлення із змістовним наповненням дисертаційної роботи Смірнова С.А. дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, що представлено в ній характеризуються повнотою дослідження, послідовною та логічною структурною побудовою, що свідчить про цілісність дослідження.

6. Повнота викладу матеріалів дисертації, у працях, опублікованих автором.

Основні наукові положення дисертаційної роботи та її результати автор підтверджує у наукових публікаціях. Їх загалом 8. Обрані для статей теми охоплюють проблематику, яку автор досліджує, і тематика наукових публікацій стосується усіх розділів дисертаційної роботи. Опубліковані наукові праці дисертанта, які зараховані за темою дисертації, відповідають чинним вимогам, що встановлені для здобуття ступеня доктор філософії.

Результати дисертаційного дослідження були апробовані на достатній кількості наукових конференцій, семінарів як регіональних, так і міжнародних.

Дисертація складається із вступу, 4 розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел складає 179 найменувань.

7. Відомості про дотримання академічної доброчесності.

У ході вивчення дисертаційного дослідження та наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації досліджень не виявлено. Автор дотримався усіх вимог академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту і оформлення дисертаційної роботи.

Відзначаючи загальну логічність, послідовність структури дослідження, практичну цінність роботи і здобутки дисертанта, варто звернути увагу на окремі положення роботи, які є дискусійними та потребують додаткових пояснень, зокрема:

1. У Висновках до 1 розділу автор стверджує, що *«Обман як неправда в суспільстві має місце з найдавніших часів, про які ми можемо судити на основі збережених писемних пам'яток»* (с. 49). І з цим можна погодитись, зважаючи на

те, що дисертант аргументовано доводить це, цитуючи Трактат Сунь-Цзи (4-5 ст. до н.е.) (С. 31-32), Закони Ману (2 ст. до н.е.) (С.32-35), «Повість минулих літ» та «Руська правда» (XI - поч. XII ст.)(С. 35-37). Після вище зазначеного Смірнов С.А. підсумовує: *«Аналіз цих пам'яток переконує, що неправда – у вигляді помилки, умисного обману, приховування – універсальна для людини, притаманна будь-якому часу, на будь-якій території, незалежно від географії та цивілізації»*(с.49). У цьому контексті виникає питання щодо часопросторових характеристик дослідження, за якими критеріями та принципами дисертант їх обирає.

2. На С. 60 автор наголошує, що *«аналіз норм законодавства України - Конституції України як основного закон та Закону «Про інформацію» як закону профільного дозволить виявити, як суспільство регламентує право на доступ до інформації і на її приховування»*. На думку рецензента, Закон про медіа, в термінології якого уже є терміни, на позначення сучасних медіапроцесів та соціальної комунікації, більш релевантний для такого аналізу.

Варто також наголосити на тому, що автор виходить за межі предмету дисертаційного дослідження, наводячи як приклад на підтвердження своїх гіпотез статті 34 та 71 Конституції України, адже таємне волевиявлення індивіда під час виборчих процесів, яке описане у більшості Конституцій світу – не сфера регулювання медіа, воно більше кореспондує до царини прав людини. У чому сенс такого концептуального підходу, якщо є розподіл між інформацією публічною і приватною, і у демократичних суспільствах це право людини на приватність захищає закон.

3. Зауважено диспропорцію у висвітленні теоретичних засад, репрезентовано в усіх розділах дисертаційного дослідження, зокрема досить розлого, як уже зазначено у 1-му зауваженні, описано історіографію питання, натомість дещо фрагментарно, на наш погляд, подано емпіричний матеріал як для дослідження з соціальних комунікацій. Власне, та кількість прикладів, що подана у роботі, не відображає тенденцій у сучасному медіапросторі. Тому деякі гіпотези потребують обґрунтування, зокрема *«ми стикаємося з варіантом, коли надмір інформації призводить до браку необхідно»* (С. 77), *«як з безлічі інформації відібрати взаємопов'язані факти, якщо не вистачає часу навіть всі їх переглянути?»* (С.77). Можливо варто говорити про принципи селекції інформації, а не про брак часу.

4. Попри те, що Вступ є науково-регламентованою частиною дослідження, все ж зауважу, що диференціювати предмет та об'єкт дослідження у роботі навряд чи можна без додаткового уточнення.

Висловлені зауваження та рекомендації підтверджують складність дослідженої теми та проблематики, дискусійні положення не носять принципового характеру та не спростовують одержаних наукових результатів

дисертаційної роботи Смірнова С.А, а можуть слугувати підставою для наукової дискусії та продовження подальших досліджень за обраним напрямом.

9. Загальний висновок.

Дисертаційне дослідження **Смірнова Сергія Анатолійовича** на тему “(Не)Правда в соціальних комунікаціях” – це завершена науково-дослідна праця, що містить наукову новизну і аргументовані науково-теоретичні положення.

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю отриманих результатів, за змістом, обсягом та стилем написання відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341, від 19.05.2023 р. № 502, від 03.05.2024 р. № 507), а її автор, **Сергій Анатолійович Смірнов**, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 06 «Журналістика» за спеціальністю 061 «Журналістика».

Рецензентка:

кандидатка наук з соціальних комунікацій,
доцентка, завідувачка кафедри радіо і телебачення
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Парасковія ДВОРЯНИН